

**TÜRKİYE'DE KULLANILAN BAZI TESTLERİN
UYGULAMALARINDAN ELDE EDİLEN SONUÇLAR:
EYSENCK ŞAHSİYET TESTİ İLE DEĞERLERİN
TETKİKİ TESTİ**

**RESULTS OBTAINED FROM APPLICATION OF EYSENCK
PERSONALITY QUESTIONNAIRE (E. P. Q.) AND
STUDY OF VALUES TEST IN TURKEY**

E. CANTEZ

In the first part of this paper, results gained by usage of Study of Values Test to 18 year old Turkish high school students 1737 in number are discussed, and also, results gained from the application of EPQ to eleven different occupational groups with varying ages compared.

Bu çalışmanın ilk bölümüne 1976 yılında İstanbul'un çeşitli semtlerindeki 56 ortaöğretim kurumunun son sınıfında öğrenim gören toplam 1737 kız ve erkek öğrenciye uygulanan Değerlerin Tetkiki Testi'nin sonuçları semt ve cinsiyete göre birbiri ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca, EPQ Testinin 11 ayrı meslek gurubundaki toplam 601 deneye uygulanmasından elde edilen sonuçlar da karşılaştırılmıştır. ...

GİRİŞ

Son yıllarda toplumumuzun farklı kesimlerinden gelen bireylerin kendileri, yakınları ve de özellikle çocuklarına psikolojik test yaptırmak için baş vuruda bulunmalarındaki artış dikkate alınacak olursa, bu, ülkemizde de psikolojik testlere karşı duyulan ihtiyacın bir delili olarak kabul edilebilir.

Ancak, bu hizmeti en iyi şekilde gerçekleştirebilmek için psikolojik testleri uygulayan ve değerlendiren kurum ve kişilerin bazı noktalarda birlikte hareket etmeleri zorunludur.

Ülkemizde halen kullanılmakta olan çeşitli psikolojik testlerin büyük bir bölümünün yabancı kökenli olduğu dikkate alınacak olursa, bunlardan hiç değilse bir bölümü ele alınarak Türk toplumuna uyarlandıktan sonra kullanılmaya başlamalı ve bu arada standartizasyon çalışmalarına da hız verilmelidir. Özellikle, zekâ, kişilik vb. testler gurubunda böyle bir uygulamaya gitmenin ne denli gerekli olduğu bu testleri uygulayanların ortak sorunudur. Bunun bilincinde olan bazı yüksek öğretim kurumlarında başlatılan çalışmalar gelecek için umut verici bir düzeye erişmiştir.

Bu amaçla, son yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünde de bazı psikolojik testlerin toplumumuza uyarlama çalışmalarına başlanmıştır. Bu yazıda, çalışmalarımızın bir bölümüne örnek olarak bazı şahsiyet ve alâka testlerinden H.J. ve S.B. Eysenckin «Eysenck Şahsiyet Kestiyoneri» (EPQ) ile G.W. Allport ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği «Değerlerin Tetkiki» (Study of Values) Testi kısaca tanıtılıp, her iki testin çeşitli denek gurupları üzerine yapılan uygulamalardan elde edilen sonuçlarına değinilecek ve bulgular orjinal «norm»larla karşılaştırılacaktır.

MATERYEL VE METOD

A. Ölçüm Araçları :

1. Eysenck Şahsiyet Kestiyoneri (EPQ) :

Bu test, daha önce oluşturulan bir serî Eysenck Şahsiyet Testinin en gelişmiş son revizyonudur (1970). İnsan deneklerin belli başlı davranış patern'lerinin tanımını yapmak, diğerleri gibi Eysenck'in de ilgisini çekmiş ve yaptığı literatür taramasında kendisinin de savunduğu iki şahsiyet boyutunun varlığını destekleyen bazı mutlak görüşlere rastlamıştır. Bunlar kısaca, «dışadönüklük-ıçedönüklük» ve «nörotizm» boyutları olarak tanımlanabilir. Benzer görüşlere Cattell ve Guilford'un çalışmalarında da rastlanmaktadır. Daha sonraları

Eysenck, bu iki boyuttan bağımsız bir üçüncü boyut olan «psikotizm»i ortaya atmış ve bunun nevroz ve psikozdan tamamen farklı ve bağımsız bir boyut olduğunu deneylerle desteklenmiş varsayımlarla savunmuştur. Zaman içerisinde sürekli revizyonlara tâbi tutulan bu boyutlara Eysenck serisi içerisinde ilk defa EPI'de (L) denilen «yalan» ölçeğinin eklendiği görülmüş ve amacının «sahte görünüm» verme çabasında olan bazı deneklerin ortaya çıkarılması için düzenlendiği belirtilmiştir. Bu ölçeğin, ayrıca anlamı henüz tam olarak açıklığa kavuşturulmamış, ancak şahsiyette devamlılık gösteren bir kişilik faktörünü de ölçtüğü belirtilerek bunun muhtemelen «sosyal naivete» faktörü olduğu ileri sürülmektedir. Gerçeğin gizlenmesi için motivasyonun yüksek olduğu hallerde, meselâ N ve L arasındaki korelasyon yüksek bulunduğu anda, L ölçeği gerçeği söylemeyenleri ayırd etmede avantajlı olabiliyor ve en yüksek % 5 L puanı alanları belirleyebiliyor.

Bu ölçek, baştan sona normal davranış gösteren denekler üzerinde yapılan uygulamalardan elde edilen «norm»lar üzerine oturmuş ve bu gaye ile Eysenck, İngiliz toplumunda çok yüksek ve çok düşük düzeydeki kişiler dışında toplumun her kesiminden gelen 6000'in üstünde bir sayıda kadın ve erkek deneğe testi random olarak uygulamıştır. Böylece, ölçeğin normları «patolojik» olmayan kişilerden oluşmuştur.

Testin bu araştırmada kullanılan versiyonu olan EPQ, 101 itemden oluşan ve deneklerin «evet» ve «hayır» olarak cevapladıkları ve sonuçta psikotizm, dışa-ıçedönük, nörotizm ve yalan ölçekleri altında puanlanan çeşitli ibarelerden oluşmaktadır. Sorulara örnek olarak «Yeni kimselerle tanışmaktan hoşlanırmıyız? ya da «Bir çocuğu veya bir hayvanı acı çekerken görmek, sizi alt üst eder mi?» gibi cümlecikler gösterilebilir. Dört boyutun soruları da birbirinden bağımsız olarak düzenlenmiş olup, meselâ, psikotizm (P) de 25, dışadönüklük-ıçedönüklük (E) de 21, nörotizm (N) de 23 ve yalan (L) ölçeğinde de 21 soru itemi bulunmaktadır.

2. Değerlerin Tetkiki Testi (Study of Values) :

Çalışmamızda Allport ve diğerlerince gerçekleştirilen üçüncü ve son revizyondan yararlanılmıştır (1960). Testin amacı, şahsi-

yette izafî olarak belirlenen teoretik, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dinsel gibi altı alâka ya da «motive» in ölçülmesine yöneliktir. Esas olarak kolej öğrencileri veya dengi eğitim görmüş erişkinler için düzenlenmiş olan bu ölçek, birbirine benzer çok çeşitli sitüasyonlara dayandırılarak hazırlanmış belirli sayıda sorulardan oluşan iki bölümlük bir testtir. Birincisinde iki, ikinci bölümde ise dört alternatif cevabı bulunan teste deneklerin her değer için 20 olmak üzere toplam 120 cevap vermeleri beklenir; sonuçta, altı değerden alınan cevaplar bazı düzeltmelerle test için hazırlanmış özel profil üzerinde gösterilir. Böylece, bir bakışta deneklerin bütün değerlerde işgal ettiği yerin anlamlılığı aynı anda görülebilir. Birinci bölümde bütün sorular iki şıklıdır ve toplam puanı üçtür; ikinci bölümdekiler dört şıklıdır ve en yüksek tercihe sahip şık üç puan alırken, en düşük tercih sıfır puan alır. Sonuçta her sorunun toplam puanının altı olduğu görülür.

Birçok şahsiyet testinin aksine, bu test birden fazla değişkenin ölçülmesini hedef almıştır. Ancak, altı değişkenden her birinin mutlak kuvvetini değil de *izafî* kuvvetini ölçmektedir. Bir değerden elde edilen yüksek puan, diğer değerlerin bir ya da daha fazlasından elde edilen puanın azalmasıyla olur. Sonuçlar yorumlanırken, o kişiye ait değer kıymetleri öneminin izafî olduğu ve «değer enerjisi» nin ya da motivasyonunun tamamı olmadığı akılda tutulmalıdır.

Test oluşturulurken, her değer için ortalama puanı 40 olarak hesaplanmıştır. Pek az sayıda denegün test sonucu profil üzerinde düz bir hat olarak görülmüştür, ancak bu o kişilerin her değere eşit puan verdiği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle profildeki düşük ve yüksek puanlar anlamlılık taşımaktadır. Bu test, bireysel olduğu kadar grup testi olarak da kullanılabilir; testin genel havası her bölüme ait birer örnekle daha iyi anlaşılabilir :

«Bir endüstri dalında çalışıyor olsaydınız, daha çok,

(a) imalât ile mi ilgilenirdiniz, yoksa

(b) personel yöneticisi mi olmak isterdiniz?»

«Sizi daha çok nasıl tanımlarını isterdiniz?»

(a) Başarılı

(e) Yetenekli

(b) Zekî

(d) Sevilen

B. Denekler :

1. *EPQ Testinde Kullanılan Denekler* : Bu test çok sayıda farklı öğrenim düzeyi ve meslekteki kişiye uygulandığı halde, burada ancak 601 denekten yararlanılmıştır. Meslek gruplarının dağılımı şöyledir : normal lise ve meslek lisesi kız-erkek öğrencileri, çeşitli yüksek okul ve Psikoloji Bölümü kız-erkek öğrencileri, kadın-erkek öğretmen, kadın-erkek tıp doktoru, hemşire, polis, asker, işçi ve tezgâhtar grupları. Son üç grupta değerlendirmeye tabi tutulan deneklerin hepsi erkektir. Lise öğrencilerinin yaş ortalaması 17, yüksek okul öğrencilerinin ki 22, öğretmen ve tıp doktoru gibi meslek gruplarının ki 28-30 yaş, hemşire 20, polis 27, asker 21, işçi 26 ve tezgâhtarların ki de 24'tür. (Bkz. Tablo I). Ancak, deneklerin yaş dağılımı 16-41 arasında değişmekte olup; polis, asker ve işçi gibi toplumumuzda ağırlığını erkeklerin, hemşirelerin ise kadınlarda daha yaygın olduğu grupların dışındakilerde denek sayılarının her iki cinsiyet grubu için birbirine yakın sayıda olmasına özen gösterilmiştir. Grupları oluşturan denekler ülkenin çeşitli yörelerinden gelmekte idi ve bazı gruplara uygulamalar mahallinde yapılmış olmakla birlikte, aralarında yöreler itibariyle anlamlı farklılaşmalar göstermediklerinden sonuçlar da birleştirilerek sunulmuştur.

2. *Değerlerin Tetkiki Testinde Kullanılan Denekler* : Örneklem grubumuz İstanbul ilinin 19 iç ve dış ilçesindeki 32 resmî lisede okuyan 17-18 yaş grubundaki 780 kız, 957 erkek toplam 1737 denekten oluşmaktadır. Her okuldaki denek sayısının gruplarda 30'un altına düşmemesine dikkat edilmiştir.

C. Sonuçların Değerlendirilmesinde Kullanılan İstatistiksel Yöntem :

Önce de belirtildiği gibi, 101 itemden oluşan EPQ testinde denekler kendilerine yöneltilen soruları evet veya hayır olarak cevaplandırıyorlardı. Sonuçta, her boyut için verilen puanlanabilir doğru cevap sayısı testin anahtarındaki maksimum cevap sayısı ile mukayese ediliyor ve gene testin norm tablolarından denegin yaş ve cinsiyetine göre ortalama sayı ile mukayese ediliyordu. Grup tablolarının hazırlanmasında da aynı yöntemden yararlanılmıştır.

Ancak, test yapımcılarına göre, deneklerin L puanı 10'un üstünde bir sayıya ulaştığı zaman bu kimselerin gerçeği gizlediği kabul edilmekte ve bulguların geçerliği ve güvenilirliği olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu nedenle, böyle vak'aların datası ayrılarak çalışma gruplarına dahil edilmemiştir.

Değerlerin Tetkiki Testi sonuçları da önce bireysel olarak testin öngördüğü puanlama yöntemine göre değerlendirilmiş, bulgular altı boyutun her biri için ortalama, yüksek ve düşük yüzdelere göre sınıflandırılarak profil çizilmiştir. Aynı işlem grup tabloları için de yapılmıştır.

GENEL SONUÇ VE TARTIŞMA

Ülkemizde halen gerek Eysenck Şahsiyet Kestiyoneri (EPQ) ve gerekse Allport'un Değerlerin Tetkiki Testi ile yapılmış ve sonuçları kıyaslayabileceğimiz yeterli araştırmalar bulunmadığından, bu aşamada, ilişik Tablo'da (Tablo I) çeşitli denek gruplarından EPQ uygulamasından elde edilen ortamama değerler testin orijinal normları ile karşılaştırılarak (Tablo II) sonuçlar değerlendirilecektir.

1. *Eysenck Kişilik Kestiyoneri Sonuçları :*

EPQ'nun dilimize çeviri ve adaptasyon çalışmalarının bu aşamasında çeşitli denek gruplarından elde edilen sonuçlar, P, E ve N ölçekleri yönünden İngiliz datasındaki benzer grupların sonuçları ile karşılaştırıldığında şu farklılaşmalar dikkati çekmiştir :

a. *Psikotizm ölçeği (P) :* Bu ölçekte, tıp doktorları dışındaki bütün Türk gruplarının ortalama puanlarının İngiliz'lerinkine kıyasla yaklaşık bir kat daha yüksek olduğu dikkati çekmiştir; meselâ, Türk liseliler grubunda kız-erkek ortalamaları 7.5 ve 6 iken, İngilizlerde bu ortalamaların 2.99 ve 4.63 olduğu görülmüştür. Aynı özellik diğer gruplarda da görülmektedir.

b. *Dışadönüklük - İçedönüklük ölçeği (E) :* Her iki kültürdeki gruplarda bu ölçekten elde edilen ortalamaların birbirine yakın olduğu dikkati çekmiş ve farklılaşmaların az olduğu görülmüştür. İngiliz grubunda ortalamalar 11.03 ile 14.16 arasında değişirken, Türk grubunda 10.5 ile 15 arasındadır.

TABLO I

E.P.Q.'nun P, E ve N ÖLÇEKLERİNİN BAZI DENEK GRUPLARINA UYGULANMASINDAN ELDE EDİLEN SONUÇLARIN ORTALAMA ve STANDART SAPMALARINI (L < 10) GÖRE E.P.Q. ÖLÇEKLERİ

DENEK GRUPLARI	YAŞ ORT.	P			E		N		L	
		ORT.	S.D.	ORT.	S.D.	ORT.	S.D.	ORT.	S.D.	
LİSE										
K	17.3	7.5	3.3	13.0	2.3	15.8	3.4	6.1	2.8	
E	17.5	6.0	3.0	15.0	3.5	11.1	4.9	6.6	1.8	
MES.LİSE.										
K	38	3	-	17.0	-	15.0	-	7.5	-	
E	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
YÜKSEK OKUL										
K	21.2	6.0	2.9	13.0	4.5	14.2	4.3	7.9	1.6	
E	22.4	7.9	3.2	14.6	4.5	11.0	4.5	6.3	2.0	
PSİK.ÖĞ.										
K	22.1	3.2	2.2	12.1	4.3	10.2	4.8	6.7	1.9	
E	22.0	8.5	3.5	10.5	2.6	10.7	4.2	7.3	1.1	
ÖĞRETMEN										
K	28.0	5.3	2.3	13.4	2.7	12.6	3.7	5.7	4.3	
E	30.2	5.8	2.3	13.6	4.0	12.8	5.0	7.2	1.5	
TIP DOKTORU										
K	29	-	-	-	-	-	-	-	-	
E	30.8	5	3.1	15.0	3.4	10.4	4.9	7.7	1.9	
HEMŞİRE										
K	20.5	7.5	-	14.0	-	18.0	-	8.5	-	
POLİS										
E	27.0	9.5	2.1	14.0	2.1	13.3	6.8	5.5	4.4	
ASKER										
E	21	5.0	-	14.0	-	5.0	-	6.0	-	
İŞÇİ										
E	26	5.5	-	10.5	-	14.0	-	8.5	-	
TEZGAHTAR										
K	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
E	24.3	5.0	2.1	11.2	4.3	15.1	1.7	6.7	2.4	

TABLO II

**E.P.Q.'nın İNGİLİZ DENEK GRUPLARINA UYGULANMASINDAN ELDE
EDİLEN SONUÇLARIN ORTALAMA ve STANDART SAPMALARI
(E.P.Q. MANUEL'i (1975) ALINMIŞTIR
E.P.Q. ÖLÇEKLERİ**

DENEK GRUPLARI	N	P		E		N		L	
		ORT.	S.D.	ORT.	S.D.	ORT.	S.D.	ORT.	S.D.
LİSE									
K	590	2.99	2.56	13.31	4.61	13.28	5.22	6.78	3.92
E	540	4.63	3.27	14.46	4.27	10.69	5.08	6.05	3.80
YÜKSEK OKUL									
K	203	3.02	2.54	13.49	4.74	12.16	5.85		
E	231	4.84	3.33	13.80	4.24	9.93	5.08		
ÖĞRETMEN									
K	89	2.65	2.30	12.34	4.83	11.01	5.08		
E	35	3.17	3.62	11.03	6.02	9.10	4.83		
TIP DOKTORU									
K	-	-	-	-	-	-	-		
E	23	4.74	3.13	12.78	3.93	10.17	4.73		
HEMŞİRE									
K	149	3.71	2.82	12.21	4.74	12.20	4.64		
POLİS									
E	27	3.20	3.07	13.04	5.02	8.07	3.26		
İŞÇİ									
E	40	3.61	2.72	12.69	5.22	10.55	5.25		
TEZGAHTAR									
K	140	2.56	2.37	12.23	5.11	13.93	4.66		
E	9	3.22	3.38	11.67	6.65	9.00	3.24		

c. *Nörotizm ölçeği (N)* : İngiliz ve Türk gruplarının bu ölçekte kendi aralarında bazı farklılaşmalar gösterdiği gözlenmiştir: İngiliz'lerde en düşük ortalama 8.07 ile güvenlik örgütünde, Türk grubunda ise 10.2 ile Psikoloji kız öğrencilerindedir. En yüksek ortalamalar ise, İngiliz'lerde 13.93 ile kadın tezgâhtarlarda, bizde de aynı meslekte ancak erkeklerde 15.1.

d. «*Yalan*» *ölçeği (L)* : Her iki kültür grubunda da bu ölçekte L puanı 10'un altında olanlar dikkate alındığından, uygulanan gruplardaki ortalama değerlerin 6 ile 8 arasında değiştiği belirtilebilir.

Sonuçta, Türk gruplarının hemen hepsinde ve P ölçeği dışında kalan diğer ölçeklerde İngiliz gruplarına benzer sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Ancak, P'de görülen bu yüksek değer in kültüre özgü bir özellik olup olmadığının daha geniş denek gruplarında incelenmesi gerekmektedir. Test, bu haliyle toplumumuzda rahatça kullanılabilceği izlenimini vermektedir.

2. Değerlerin Tetkiki Testi Sonuçları :

Bu testin sonuçları, Türk grubu ile kültür farkı dışında öğrenim ve yaş bakımından bir anlamda aynı paralelde olan standardizasyon örnekleminin oluşturulduğu ABD'de çeşitli kolejlerde öğrenim gören toplam 8369 kız-erkek öğrenciden elde edilen «norm» larla karşılaştırılacaktır.

Daha önce değindiğimiz bizim örneklem grubumuz, İstanbul ilinde ve farklı yörelerde öğrenim gören 17-18 yaşlarındaki toplam 1737 denegin sonuçlarından oluşmaktadır. Ancak, İstanbul ilinin ülkenin diğer yörelerine kıyasla bazı ayrıcalıkları vardır. Meselâ, son nüfus sayımı kayıtlarından ülke toplam nüfusunun yaklaşık 1/10'unun bu kent ve yakın çevresinde yaşadığı görülmüştür, ayrıca, çeşitli nedenlerle kırsal kesimden her yıl bu kente sayısı küçümsenemeyecek göçler olmaktadır ve gene bu şehirdeki çeşitli yerleşim bölgelerinde toplumsal yaşamımızda büyük etkisi olan örf ve adetlerle, geçiş halinde ve modern toplumlarda görülen davranış ve yaşam biçimleri iç içe sergilenmektedir. Bütün bu özelliklerden ötürü, bu ilk aşamada, yukarıda belirtilen sayıdaki örneklem grubundan ele edilen sonuçlar, kabaca da olsa bu yaş ve öğrenim düzeyi açısından, yurt düzeyinde bazı genellemeler yapılabilceği izlenimini vermiştir.

Bu testin bulguları, özel profil kâğıdında yer alan normlarla olan ilişkilerine göre değerlendirilir: buna göre, % 40 «orta değer», bunun üst ve altındaki % 20'lik iki değer «az yüksek» ve «az düşük», bundan sonra her iki yönde yer alan % 10'luk değerler de «en yüksek» ya da «en düşük» değerler olarak kabul edilmektedir.

Örneklerimizdeki kız ve erkek gruplarının sonuçları kısaca özetlendiğinde, ekonomik ve sosyal değerlerin dışındakilerin erkeklerde % 40, yâni orta değerde olduğu, kızlarda ise ekonomik ve po-

litik değerler orta değerın üstüne çıkarken, sosyal ve dinsel değerlerin orta değerın (% 40) altında kaldığı görülmektedir. Ancak, «t» testi uygulaması guruplar arasında genelde görülen farkın anlamlı olmadığını göstermiştir. Altı değer ayrı ayrı «t» testi ile karşılaştırıldığında ise, *ekonomik*, *estetik* ve *sosyal* değerlerdeki farkın ($P < .001$) olduğu görülmüştür. Ayrıca, gurupların altı değerde elde ettiği sonuçların korelasyon katsayılarına göre özellikle *ekonomik* ve *sosyal* değerlerde yüksek korelasyon görülmüş ve anlamlılık seviyeleri $< .05$ ile $< .01$ olarak hesaplanmıştır.

Kısa bir genelleme yapılacak olursa örneklerimizi oluşturan bütün deneklerin, gurupların standart sapmalarının da küçük olduğu dikkate alınarak, belirli sınımlar karşısında aynı şekilde davranma eğiliminde olduğu, aynı görüşleri paylaştığı, alâka veya tutumlarının oldukça benzer olduğu ortaya çıkmıştır. Buna başlıca sebep olarak, muhtemelen, gençlerin okullarda aldıkları eşit kültürel tenbihlerle gazete, radyo, TV., vb, kitle etkileşim araçlarının etkisi örnek olarak gösterilebilir.

Norm'larını kıyasladığımız ABD kolej grubu birleşik sonuçlarına bakıldığında, Amerikalı öğrencilerin Türk grubuna kıyasla bütün değerlerde daha yüksek ortalamalar elde ettiği görülmüştür. Bu farklılaşmaya sebep olarak, ilk bakışta, akla örneklem grubunun ayrı kültürden gelmeleri gösterilebilir.

Bu ölçek, genelde, öğrencilerin veya erişkinlerin alâka vya «motive»lerini anlamalarına yardımcı olacak bir araç niteliğindedir.

Bu çalışmada, tanıtmayı amaçladığımız ve kısca uygulama bulgularını sunduğumuz iki farklı psikolojik değerlendirme aracının genel durumu toplumumuza «uygulanabilir» nitelikte olduğunu göstermektedir. Hedefimiz, her iki testi de daha geniş denek guruplarına uygulamak, ve standardisasyon çalışmalarını sürdürmektedir.

REFERANSLAR

1. ALLPORT, G.W., VERNON, P.E., Lindzey, G.: *Manuel, Study of Values*. Houghton Mifflin Co., 1970, S. 28.
2. CANTEZ, E.: *Kişilik Gelişmesinde Kültür, Çevre ve Sosyo-ekonomik Faktörlerden Etkilenme* (Basılmamış Doçentlik Tezi), İst. Üniv. Tec. Psikol. Kürsüsü, 1977, S. 240.
3. EYSENCK, H.J., EYSENCK, S.B.G.: *Manuel of the Eysenck Personality Questionnaire (Junior and Adult)*. Hodder and Stoughton Ltd., London, Chigwell Press Ltd., Buckhurst Hill, Essex, 1975, S. 47.
4. EYSENCK, H.J., EYSENCK, S.B.G.: *Manuel of the Eysenck Personality Inventory*. University of London Press Ltd., Saint Paul's House, Warwick Lane, London E.C. 4, 1964, S. 24.